

Шенітько Валерій Юрійович,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, завідувач
лабораторії «Використання сучасних
досягнень науки і техніки у боротьбі зі
злочинністю» Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса, доктор юридичних
наук, професор, дійсний член (академік)
Національної академії правових наук
України

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Проведення розслідування воєнних та інших злочинів міжнародного характеру є складним завданням. Це пов'язано із необхідністю створення та функціонування спільних (міжнародних) слідчих груп, отримання інформації у зоні бойових дій, небезпеками у проведенні слідчих (розшукових) дій під час війни, наявністю дезінформації та протидії з боку країни-агресора.

Здійснення розслідування воєнних злочинів має ґрунтуватися на базових стандартах розслідування (БСР) для документування міжнародних злочинів в Україні. БСР передбачають низку базових стандартів, застосованих до цілого ряду заходів із документування, недопущення заподіяння шкоди при взаємодії з потерпілими і свідками і розуміння елементів міжнародних злочинів [1]. У Керівництві з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні передбачено шість основних правил розслідування, яких повинні дотримуватися фахівці-практики при документуванні міжнародних злочинів. Зокрема, у п. 1.2.2 вказано, що необхідно забезпечити, щоб «вся інформація оброблялася, зберігалася та реєструвалася відповідно до найкращих міжнародних практик» [1].

Офіс Генерального прокурора спільно з провідними національними експертами із міжнародного гуманітарного права розробив та представив методичні рекомендації «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина» [2].

Для фіксації воєнних злочинів також важливе значення має «Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту. Основні стандарти належної практики щодо документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права» (Перше видання: Червень 2014 р.) [3].

Певні керівні рекомендації щодо документування міжнародних злочинів і порушень прав людини (збирання інформації для Міжнародного кримінального суду) були розроблені та запропоновані для неурядових (громадських) організацій [4].

У сучасних умовах перед криміналістикою постають нові завдання, які пов'язані з виробленням наукових рекомендацій у документуванні, фіксації та доказуванні фактів учинення воєнних та інших злочинів міжнародного характеру, використанням можливостей цифрової криміналістики. При цьому, розвиток цифрової криміналістики відбувається у трьох основних напрямках: 1) формування окремої наукової галузі в криміналістиці; 2) застосування спеціальних знань під час роботи з цифровими доказами; 3) проведення судових експертиз (зокрема, комп'ютерно-технічної експертизи).

Використання цифрової інформації в розслідуванні воєнних злочинів передбачає врахування положень «Протоколу Берклі» (The Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations) [5]. Протокол Берклі – є практичним посібником з ефективного використання цифрової інформації з відкритим вихідним кодом при розслідуванні порушень міжнародного кримінального права, права людини та гуманітарного права [6]. Протокол Берклі – рекомендаційний документ, який у 2020 р. представили Центр прав людини Університету Берклі в Каліфорнії та Офіс Верховного комісара ООН з прав людини. Він окреслює мінімальні стандарти для пошуку, збирання, зберігання, перевірки та аналізу відкритих джерел, і може слугувати практичним посібником для юристів (адвокатів), журналістів, правоохоронних органів та дослідників. Закріплені стандарти є основою будь-якого OSINT-проекту, тобто розвідки на основі відкритих джерел [7].

У Протоколі Берклі вказано, що «розслідування з використанням відкритих даних – це розслідування, яке повністю або частково спирається на загальнодоступну інформацію для проведення офіційних та систематичних онлайн-розслідувань щодо передбачуваних правопорушень... Інформація у відкритому доступі може надавати підказки, підтримувати результати розвідки та служити прямим доказом у судах» [8].

На сьогодні слідчі можуть збирати дані про потенційні порушення прав людини та інші серйозні порушення міжнародного права, включаючи міжнародні злочини, за допомогою великої кількості загальнодоступних супутникових знімків, відео та фотографій, включаючи матеріали, завантажені в Інтернет зі смартфонів та публікацій на платформах соціальних мереж [8].

Під час воєнного стану гостро постає питання щодо належного рівня експертного забезпечення правосуддя. Виникають потреби у проведенні специфічних судово-експертних досліджень – ідентифікації (ототожнення) тіл загиблих (експертиза ДНК), дослідження об'єктів, вилучених на розмінованих територіях, що зазнали артобстрілів і бомбардувань, розв'язання питань з обрахування

матеріальної шкоди та збитків, пов'язаних із масштабними руйнуваннями інфраструктури та цивільних об'єктів [9, с. 6, 7]. У цей час важливими є судово-експертні дослідження цифрової інформації, проведення комп'ютерно-технічних (експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів), телекомунікаційних, експертиз відео, звукозапису та інших судових експертиз.

У 2022 році кафедра криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з метою визначення шляхів оптимізації судово-експертної діяльності здійснила анкетування судових експертів державних спеціалізованих установ та інших фахівців (експертів) з відповідних галузей знань. В анкетуванні взяли участь 172 судових експерти [10, с. 12–22].

Значна кількість опитаних експертів схиляються до думки про необхідність міжнародного співробітництва у сфері здійснення судово-експертної діяльності. Позитивну відповідь щодо необхідності у такому співробітництві надали 164 експерти (95,3 %). При цьому, пріоритетним напрямком у міжнародному співробітництві у галузі судової експертизи є стандартизація, сертифікація та акредитація діяльності національних судово-експертних установ з метою підвищення якості експертних досліджень.

Список використаних джерел

1. Керівництво з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні. Травень 2023. Global Rights Compliance. URL: <https://globalrightscompliancne.com/wp-content/uploads/2023/05/КЕРІВНИЦТВО-3-БАЗОВИХ-СТАНДАРТІВ-РОЗСЛІДУВАННЯ-ДЛЯ-ДОКУМЕНТУВАННЯ-МІЖНАРОДНИХ-ЗЛОЧИНІВ-В-УКРАЇНІ.pdf>.

2. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина: метод. рекомендації. затв. 28 квітня 2023 р. Київ, 2023. 112 с.

3. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту. Основні стандарти належної практики щодо документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права. Перше видання: Червень 2014 р. 146 с.

4. Документування міжнародних злочинів і порушень прав людини для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що їх вчинили. Рекомендації для громадських організацій. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/2022.3769_UK_V1.pdf

5. ООН. Права человека. Управление Верховного Комиссара. *Протокол Беркли по ведению расследований с использованием открытых цифровых данных. Практическое руководство по эффективному использованию открытых цифровых данных при расследовании нарушений международного уголовного права человека и международного гуманитарного права.* URL: <https://www.ohchr.org/ru/publications/policy-and-methodological-publications/berkeley-protocol-digital-open-source>.

6. GRACERS. Law Firm. *Протокол Берклі - принцип ведення розслідування з використанням електронних цифрових даних*. URL: <https://gracers.com/pres-centr/protocol-berkli-princip-vedennya-rozsliduvannya/>.

7. Центр демократії та верховенства права. *Протокол Берклі: як відкриті джерела допомагають притягнути Росію до відповідальності*. URL: <https://cedem.org.ua/news/protocol-berkli>.

8. Протокол Берклі з ведення розслідування з використанням відкритих цифрових даних. URL: <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf>.

9. Ключев О. Наука під час війни. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 1 (26). С. 6, 7.

10. Шепітько В. Судова експертиза та судово-експертна діяльність: погляд крізь призму думок експертів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1(30). С. 12–22.

Батюк Олег Володимирович,

професор кафедри державної безпеки
Волинського національного університету
імені Лесі Українки, доктор юридичних
наук, доцент;

Гора Ірина Віталіївна,

головний науковий співробітник науково-
організаційного центру Національної
академії Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, професор;

Колесник Валерій Аркадійович,

головний науковий співробітник науково-
організаційного центру Національної
академії Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, професор

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ БОСПРИПАСІВ ДО ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність теми обумовлена проблемою злочинів, що пов'язані з вибухами чи загрозою їх здійснення та застосуванням вогнепальної зброї, перетворилась сьогодні з суто кримінальної в постійно діючий політичний фактор дестабілізації обстановки в нашій країні й суспільстві. Терористичні акти з використанням вибухових пристроїв, збройне насильство все частіше використовуються злочинцями для чинення тиску і залякування при досягненні корисливої матеріальної, амбітної політичної або іншої злочинної мети. Боротьба з тероризмом в усіх його проявах – завдання багатопланове, що розв'язується насамперед державними політичними й економічними заходами, проте безпосередня боротьба з такими злочинами і винними у їх вчиненні